

Innst. S. nr. 255

(2000-2001)

Innstilling fra justiskomiteen om erstatning til norske statsborgere som satt i japansk fangenskap under 2. verdenskrig

St.prp. nr. 67 (2000-2001)

Til Stortinget

1. SAMMENDRAG

1.1 Proposisjonens bakgrunn og hovedinnhold

I proposisjon fremmes forslag om erstatning til nordmenn som satt i japansk fangenskap under 2. verdenskrig.

Ca. 900 nordmenn satt i japansk fangenskap under 2. verdenskrig. I fredsavtalen fraskrev Norge og de øvrige allierte seg retten til erstatning. Det foreligger derfor ikke noe folkerettslig grunnlag for at den norske stat skal kunne reise krav om erstatning på vegne av tidligere norske krigsfanger i japansk fangenskap. På denne bakgrunn ble det i Dokument nr. 8:23 (1999-2000) fremmet forslag om erstatning til norske statsborgere som satt i japansk fangenskap. Under behandlingen av Innst. S. nr. 144 (1999-2000) fattet Stortinget følgende vedtak:

"Stortinget ber Regjeringen vurdere alternative forslag til erstatningsordninger som en kompensasjon for de lidelser norske statsborgere ble påført på grunn av opphold i japansk fangenskap under 2. verdenskrig."

I proposisjonen foreslår Justisdepartementet at de gjenlevende nordmenn som satt i japansk fangenskap får en standardisert erstatning på kr 100 000 pr. person.

1.2 Erstatning til nordmenn i japansk fangenskap?

1.2.1 Fredsavtalen med Japan

Selv om Norge i fredsavtalen fraskrev seg retten til å reise krav på vegne av tidligere norske krigsfanger i japansk fangenskap, kan enkeltpersoner reise krav om erstatning. Slike krav er imidlertid blitt avvist av japanske domstoler.

Justiskomiteen uttaler i Innst. S. nr. 144 (1999-2000) at det vil være urimelig å overlate erstatningssøksmål til norske borgere som enkeltindivider. Justisdepartementet fremholder at den norske stat vanskelig kan holdes ansvarlig for de overgrep norske statsborgere i

japansk fangenskap ble utsatt for, men Japan-fangene ble uforskyldt trukket med i den 2. verdenskrig på en måte som gjorde at de kom særlig uheldig ut. Mange ble påført fysiske og psykiske skader for livet.

1.2.3 Generelt om statlige kompensasjonsordninger

I Norge står folketrygden sentralt for å sikre folk flest økonomisk ved sykdom, uførhet, arbeidsledighet osv. Også den sivile erstatningsrett skal gi trygghet for den enkelte.

Utenfor rammen av disse to sentrale kompensasjonssystemene er det blitt etablert noen særlige offentlige kompensasjonsordninger, som for eksempel voldsoffererstatningsordningen, erstatning til tidligere Nordsjødykkere som har fått varig helsesvikt samt erkjentlighetsbeløp til de som i Norge ble utsatt for antijødiske tiltak under 2. verdenskrig.

En egen ordning er Stortingets billighetserstatningsordning, der enkeltpersoner som er kommet særlig uheldig ut kan søke om en skjønnsmessig pengekompensasjon. Under denne ordningen ble det bl.a. i 1985 utbetalt erstatning med kr 12 000 til en mann som satt i tysk fangenskap i Japan under krigen.

1.2.4 Kompensasjon etter krigen

I proposisjonen gis en oversikt over hvilke ytelser Japan-fangene alt har mottatt som en følge av at de satt i fangenskap. Dette omfatter fangensklønn eller billighetserstatning, æreslønn til krigsseilerne og krigspensjon.

1.2.5 Utenlandske ordninger

Canada, Storbritannia og Nederland har i senere tid tilkjent egne statsborgere som satt i japansk fangenskap under 2. verdenskrig en ex-gratia utbetaling. Det gis en nærmere beskrivelse av de forskjellige landsordninger i proposisjonen.

1.2.5 Konklusjon

Det er etter departementets syn ikke åpenbart at det bør etableres en særlig erstatningsordning til nordmenn som satt i japansk fangenskap under 2. verdenskrig. Den norske stats tilknytning til den overløst nordmenn i japansk fangenskap led er fjern, og om en aksepterer en egen erstatningsordning til denne gruppen vil det kunne utløse ytterligere erstatningskrav fra et stort antall nye grupper i fremtiden. Departementet viser også til at det for denne gruppen er etablert ulike former for økonomisk kompensasjon.

På den annen side kan det argumenteres med at den norske stat gjennom fredsavtalen de facto fratok disse personene en mulighet til å få erstatning fra dem som egentlig skulle betale, nemlig Japan. Den omstendighet at flere andre land nylig har etablert tilsvarende erstatningsordninger taler også for at det kan være rimelig å gjøre et unntak fra det prinsipielle utgangspunktet overfor denne spesielle gruppen. Departementet er derfor kommet til at det tross de sterke prinsipielle motargumentene kan forsvares å etablere en særskilt erstatningsordning for denne spesielle gruppen.

1.3 Ulike erstatningsordninger

I proposisjonen gis en oversikt over ulike erstatningsmodeller det er grunn til å se hen til ved utforming av en erstatningsordning. Departementet redegjør for erstatningen fra Forbundsrepublikken Tyskland til Norge, det individuelle jødebo-oppgjøret (jf. Innst. S. nr. 108 (1998-1999) og St.prp. nr. 82 (1997-1998)), og erstatning fra den tyske stat og bedrifter til tvangsarbeidere under Naziregimet.

1.4 Drøfting av ulike erstatningsalternativer

For at så mange som mulig av dem som satt i japansk fangenskap skal få nyte godt av en erstatning, vil et vesentlig hensyn ved valg av erstatningsordning være at den er enkel og lett å gjennomføre.

Det må være et vilkår for erstatning at en var norsk statsborger da en satt i fangenskap i Japan. Departementet mener imidlertid at en ikke bør sette opp et krav til norsk statsborgerskap på søknadstidspunktet.

Justiskomiteen uttaler i Innst. S. nr. 144 (1999-2000) at det er rimelig at den enkelte fange behandles mest mulig likt. En kan forstå dette dithen at det ikke bør gjøres stor forskjell på søkerne med hensyn til typen fangenskap, hvilke lidelser en ble utsatt for under fangenskapet, hvilke skader fangeoppholdet medførte for den enkelte og erstatningens størrelse. Departementet har etter dette kommet til at om en skal utbetale erstatning til denne gruppen bør en legge en vid forståelse av begrepet "japansk fangenskap" til grunn.

Erstatningen som ble utbetalt fra Tyskland til Norge og fordelt ved lov, ble overført søkers ektefelle, barn eller foreldre etter fordelingsreglene i arveloven eller de etterlatte hadde et selvstendig krav etter loven. I det individuelle jødebo-oppgjøret var ektefelle og livsarvinger berettiget til å tre inn i avdødes krav etter forde-

lingsreglene i arveloven. Med erstatning til nordmenn i japansk fangenskap forholder det seg annerledes. Etter Stortingets vedtak skal erstatningen være en kompensasjon for "de lidelser norske statsborgere ble påført på grunn av opphold i japansk fangenskap under 2. verdenskrig". Departementet er av den oppfatning at erstatningen bør begrenses til dem som selv ble påført lidelser ved at de satt i japansk fangenskap.

Utbetalt fangelønn, billighetserstatning eller utbetalingen av æreslønn til krigsseilerne bør ikke komme i fradrag i en erstatning.

Erstatningsordningens karakter, og det at forholdene det gjøres opp for ligger svært langt tilbake i tid, taler for at erstatningen bør standardiseres. Det bør ikke stilles store krav til dokumentasjon. Erstatningen vil ikke bli beskattet som inntekt.

Departementet foreslår etter dette at erstatningsbeløpet settes til kr 100 000 pr. person. Det vil bli fastsatt en søknadsfrist. Dersom søkeren dør før søknaden er ferdigbehandlet, vil erstatningen tilfalle dødsboet.

1.5 Økonomiske og administrative konsekvenser

Søknadene om erstatning foreslås behandlet av Justisdepartementet. Departementet anslår at de samlede kostnader ved administrasjon vil utgjøre ca. 2 mill. kroner. Eventuelle klager over Justisdepartementets enkeltvedtak blir på vanlig måte å fremme for Kongen i statsråd.

Departementet antar at mellom 200-350 av de som satt i japansk fangenskap lever i dag. Den maksimale kostnadsrammen ved et oppgjør må da anslås til ca. 35 mill. kroner i tillegg til administrasjonsutgiftene.

Det foreslås at det opprettes et nytt budsjettkapittel 477 betegnet "Erstatning til nordmenn i japansk fangenskap under 2. verdenskrig", jf. brev fra justisministeren til Stortingets presidentskap av 23. april 2001. Det tas sikte på at oppgjøret skal sluttføres i løpet av 2001. Ordningen må imidlertid kunngjøres med rimelig frist for de berettigede til å søke om erstatning, og det foreslås at bevilgningen gjøres overførbar.

2. KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Vidar Bjørnstad, Astrid Marie Nistad, Jan Petter Rasmussen og Ane Sofie Tømmerås, fra Kristelig Folkeparti, Finn Kristian Marthinsen og Åse Wisløff Nilssen, fra Høyre, lederen Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs, fra Fremskrittspartiet, Jan Simonsen, fra Senterpartiet, Tor Nymo, og representanten Jørn L. Stang, viser til at proposisjonen er et svar på Stortingets vedtak i forbindelse med behandlingen av Innst. S. nr. 144 (1999-2000). Komiteen har merket seg at departementet fortsatt har prinsipielle innvendinger mot å lage nye særordninger, i dette tilfellet ved å gi erstatning til norske statsborgere som ble

satt under forskjellige former for internering i Japan eller japansk okkuperte områder under 2. verdenskrig. Komiteen er tilfreds med at departementet allikevel foreslår en erstatningsordning, og vil understreke at de umenneskelige forholdene fangene levde under verken kan eller må undervurderes eller underlegges en individuell vurdering. Komiteen støtter derfor forslaget om at erstatningene standardiseres, at det ikke stilles store krav til dokumentasjon, at erstatningene ikke skal beskattes og at mulig tidligere mottatte erstatnings- eller trygdeordninger ikke skal føre til fratrukk i erstatningene.

Komiteen har merket seg at også andre land som hadde statsborgere i fangenskap i Japan har kommet frem til ulike erstatningsordninger. Komiteen forutsetter at departementet har tatt for seg de land som er relevante å sammenligne med i forhold til de norske fangene. Komiteen er tilfreds med at både Norge og flere andre land på den måten tar på seg et ansvar overfor sine borgere for den fredsslutningen de allierte gjorde med Japan 8. september 1951.

Komiteen viser også til at mange, særlig misjonærfamilier, ikke umiddelbart vendte tilbake til Norge etter krigen og derfor ikke har søkt om krigspensjon. Komiteen viser til at det fortsatt er mulig å søke om

slik pensjon, og ber Regjeringen opplyse også om dette ved kunngjøringen av erstatningsordningene.

Komiteen er enig med departementet i at erstatningen gis til norske fanger i Japan og japansk-okkuperte områder under 2. verdenskrig og at fangene tilkjennes en ex-gratia utbetaling på kr 100 000. Komiteen foreslår at etterlatte ektefelle og etterlatte barn av avdøde tidligere fanger skal være berettiget til å tre inn i avdødes krav etter vanlige arverettsregler. Komiteen vil understreke at Norge med dette gir uttrykk for medfølelse med de som satt i fangenskap, og verdsetter den innsatsen de gjorde under ytterst vanskelige forhold i en krig de selv på ingen måte hadde noen skyld eller delaktighet i. Komiteen er oppmerksom på de store lidelser mange av fangene og deres etterlatte har fått i ettertid.

Komiteen legger til grunn at departementet kan utbetale erstatninger innenfor en ramme på 35 mill. kroner i 2001, og prioritere de søkerne som selv satt i fangenskap. Komiteen ber Regjeringen komme tilbake i statsbudsjettet for 2002 med forslag til økt bevilgning knyttet opp til at etterlatte skal kunne få erstatning.

3. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til proposisjonen og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

I statsbudsjettet for 2001 gjøres følgende endringer:

Kap.	Post	Formål	Kroner
Utgifter:			
477		Erstatning til nordmenn som satt i japansk fangenskap under 2. verdenskrig	
	01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i> , bevilges med	2 000 000
	70	Erkjentlighetsbeløp, <i>overslagsbevilgning, kan overføres</i> , bevilges med	<u>35 000 000</u>

Oslo, i justiskomiteen, den 22. mai 2001

Kristin Krohn Devold
leder

Bjørn Hernæs
ordfører

Jan Simonsen
sekretær